

Rijn, Jaap van, *De eeuw van het debat. De ontwikkeling van het publieke debat in Nederland en Engeland 1800-1900* (Dissertatie Groningen 2010; Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2010, 362 blz., ISBN 978 90 284 2358 9).

Hoe leert men de kiezer om te gaan met parlementaire politiek? In zijn studie *De eeuw van het debat* laat Jaap van Rijn zien dat dit in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw niet alleen een kwestie was van opvoeding en onderwijs, maar dat een geregeld debat vooral werd bevorderd in debatingclubs, sociëteiten en genootschappen. Zijn proefschrift is een welkome aanvulling op recent onderzoek naar de ontwikkeling van parlementaire politiek in Nederland. In Van Rijns studie staat niet de ontwikkeling van het debat in het parlement zelf centraal, maar de parlementarisering van de samenleving. Vernieuwend is dat Van Rijn de ontwikkelingen in Nederland met die in Engeland vergelijkt, en probeert na te gaan of er sprake was van politieke en/of culturele transfer.

Van Rijn stelt in de inleiding van zijn boek twee kwesties aan de orde. De eerste is de vraag 'welke functie parlementaire regels in de context van het publieke debat' hadden en waarom deze in de loop van de tijd meer en meer met elkaar verstrengeld raakten (12). De tweede vraag is hieraan verbonden, namelijk of het samenvallen van het parlementaire en publieke debat ook gevolgen had voor de wijze waarop in Engeland en Nederland de openbare ruimte werd vormgegeven. Oftewel: hoe, waar en wanneer ontstonden er regels buiten het parlement voor het publieke debat die algemeen als nuttig en fatsoenlijk ervaren werden (14)?

De eeuw van het debat is helder geschreven, al is de structuur soms wat rommelig, vooral na de eerste twee hoofdstukken. Van Rijn maakt geen expliciete keuze tussen een chronologische en thematische analyse van zijn onderwerp. Het is voor de lezer soms lastig te bepalen in welke periode hij zich bevindt; de ontwikkelingen in Engeland vinden namelijk eerder in de tijd plaats

dan in Nederland. Hoewel het een schoolere opbouw opgeleverd zou hebben, was het wellicht verstandiger geweest om eerst de ontwikkeling in Engeland te schetsen en daarna die in Nederland.

In de eerste twee hoofdstukken, die tevens de leukste van het boek zijn, beschrijft Van Rijn het ontstaan van debatingclubs in Engeland en Nederland. Gedurende de late achttiende en vroege negentiende eeuw ontstonden er in Engeland verschillende soorten verenigingen, van zogenaamde publieke tavern-debatingclubs en elitaire studentenverenigingen (de *unions*) tot deftige *debating societies* in Londen. Sommige van deze verenigingen golden als een kweekvijver van parlementariërs en staatslieden. In Nederland ontstonden genootschappen tot bevordering van het debat twee decennia later dan in Engeland. Van Rijn laat zien dat hier sprake is van een directe vorm van transfer, namelijk via persoonlijke relaties. Zo richtten Jozef Alberdingk Thijm en Jan Brester in 1846 de Vrijdaagsche Vereeniging op nadat een 'Hollandse vriend uit Londen' hun het idee had aangereikt. Uit Van Rijns analyse blijkt verder dat de verschillende Nederlandse debatingclubs ook de Britse organisatievorm overnamen en in hun activiteiten de 'spelelementen' gebruikten die in de *unions of debating societies* gangbaar waren.

Jammer is dat Van Rijn weinig zegt over de kritiek in Nederland op het Engelse voorbeeld, zoals de historicus Nicolas Roussellier voor Frankrijk in de jaren 1789-1848 heeft gedaan. In hoofdstuk 6 wordt duidelijk dat de protestanten en katholieken de liberale vorm en stijl van debatteren zich eigen maakten en defensief gebruikten (223). Het 'Katholiek-wetenschappelijk genootschap' had bijvoorbeeld als doel 'tegengift te geven in katholiek-wetenschappelijke cursussen voor de valsche theoriën, welke zij bij hun dagelijkschen omgang met niet-katholieke professoren en mede-studenten allicht te gemakkelijk en vaak onbewust in zich zouden opnemen' (233). In zijn conclusie schrijft Van Rijn hierover dat na 1880 de Britse, en daarmee de liberale vorm van het debat de norm in Nederland was geworden, en

dat de confessionelen deze vorm gebruikten om de strijd aan te gaan met andersdenkenden, ook al deelden ze het liberale ideaal van het debat niet (268). Op zich zelf is deze constatering juist, maar Van Rijn had wellicht iets meer aandacht kunnen besteden aan de relatie tussen vorm en inhoud. En wezenlijker nog: hij had explicieter kunnen aangeven hoe, waar en wanneer de transfer niet alleen de vorm, maar ook de inhoud van het debat beïnvloedde. De kritiek op het liberalisme vanuit confessionele hoek was immers niet enkel inhoudelijk.

Opvallend is dat Van Rijn in zijn analyse van de Nederlandse debatcultuur erg weinig aandacht besteedt aan de ontwikkelingen in de late achttiende eeuw. Van Rijn opent zijn conclusie met de stelling dat de negentiende eeuw de eeuw van het debat was (257). Maar doet hij met deze uitspraak de debatten tijdens de gepolariseerde patriottentijd niet tekort? Het zou interessant geweest zijn als Van Rijn de verhitte politiek en het mislukte parlementaire experiment in Nederland gedurende de laatste decennia van de achttiende eeuw had meegenomen in zijn analyse, en misschien nieuw licht had kunnen werpen op de vraag waarom genootschappen en sociëteiten zich toen nog niet tot fora voor publiek debat ontwikkelden. Het ‘voorspel’ vóór de opkomst van debatingclubs in Nederland – grofweg het tijdvak 1780-1848 – wordt door Van Rijn enigszins ondergewaardeerd. Hij neemt in zijn conclusie (261) de analyse van J.Th. Buys over dat het parlementaire debat in Nederland eigenlijk pas na 1848 begon, zonder duidelijk te maken dat het hier toch ook een beetje thorbeckiaanse geschiedvervalsing betreft.

Van Rijns analyse van de confessionalisering van de Nederlandse politiek overtuigt daarentegen wel. In hoofdstuk 6 laat hij zien hoe de debatingclubs uit de mode raakten, en de verschillende ideologische en confessionele stromingen hun eigen debatcultuur en -stijl ontwikkelden. Met name de laatste alinea van hoofdstuk 6 is prikkelend. ‘Maar debat in

Nederland na 1880 was eigenlijk oorlog met woorden tussen de verschillende ideologische stromingen’, concludeert Van Rijn terecht (256). Deze uitspraak roept tegelijkertijd de vraag op of de pacificatie tussen de stromingen ook voortkwam uit debat. Was er bijvoorbeeld sprake van een hiërarchie qua thema’s en/of urgentie? Oftewel, hoe en waarom schikten en plooiden de verschillende stromingen zich uiteindelijk naar het algemeen nationaal belang? Kende Nederland na 1880, naast een buitenparlementair debat, ook nog zoiets als een boven-parlementair debat waarin gemeenschapszin en gemeenschappelijkheid gezocht werd?

Al met al roept Van Rijns proefschrift meer vragen op dan het beantwoordt. En zo hoort het ook. *De eeuw van het debat* is een goed boek dat zonder enige twijfel aanzet zal geven tot nieuw onderzoek, en belangrijker nog: tot nieuw debat.

JEROEN VAN ZANTEN, UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Uitterhoeve, Wilfried, *Koning, keizer, admiraal.*

1810. De ondergang van het Koninkrijk Holland

(Nijmegen: Vantilt, 2010, 230 blz., ISBN 978 94 6004 045 0).

Na zijn abdicatie verliet Lodewijk Bonaparte in de nacht van 2 op 3 juli 1810 zijn Haarlemse buiten ‘Paviljoen Welgelegen’ door een dienstingang aan de achterzijde van het gebouw. Maar toen hij in het aardedonker over een plank liep die over een sloot was gelegd, gleed hij uit en belandde in het modderige water. Hij wilde echter niet teruggaan om zich te verkleden. Drijfmat stapte de ex-monarch in een eenvoudige koets en verdween in de duisternis. Deze anekdote, die het tragische einde van Lodewijks vierjarige koningschap zo fraai illustreert, komt in *Koning, keizer, admiraal*, Wilfried Uitterhoeves beschrijving van de ondergang van het Koninkrijk Holland, niet voor. Voor anekdotes,